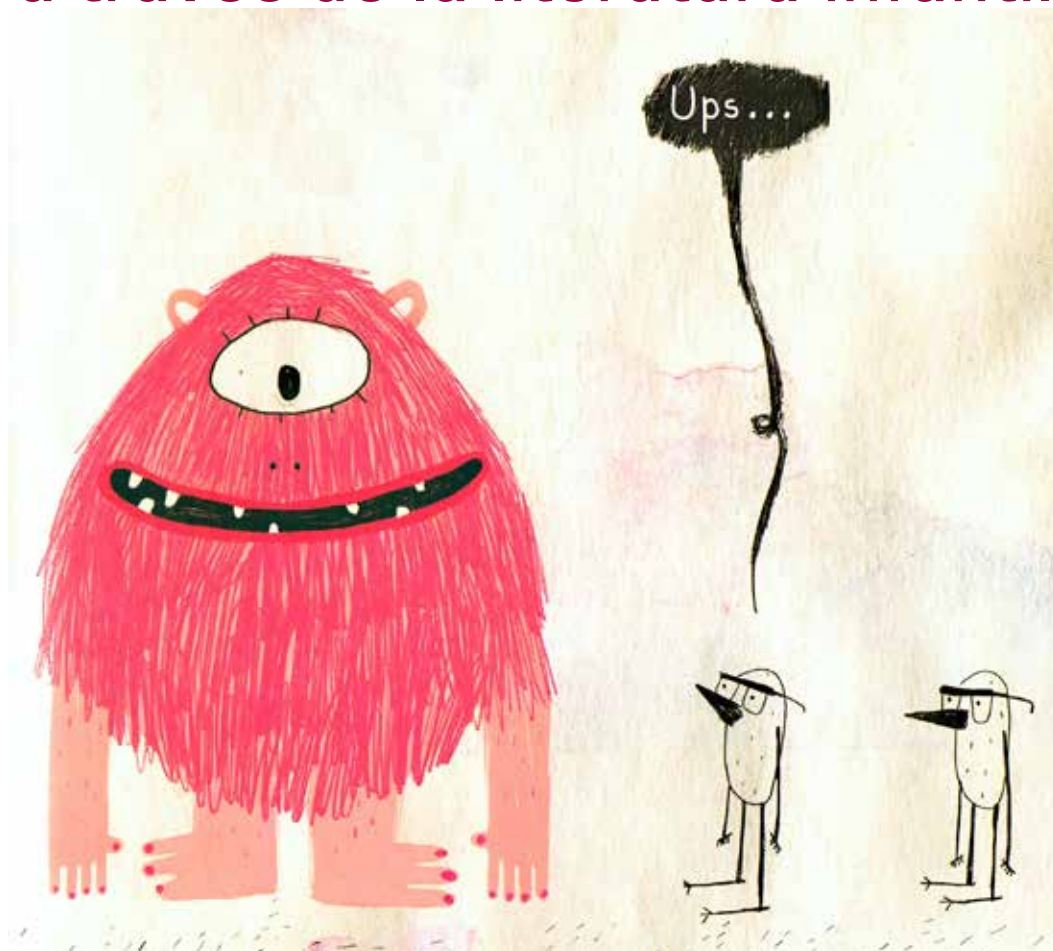

Contes sense armaris.

Una reflexió sobre la diferència a través de la literatura infantil

Il·lustració d'Olga de Dios.
Monstruo rosa. Apila

«Aquesta és la història del Barnaby Brocket, i per entendre el Barnaby, primer heu d'entendre els seus pares: dues persones que tenien tanta por de qualsevol que fos diferent que van fer una cosa terrible, amb unes conseqüències desastroses per a tots aquells que estimaven.»

El noi que no tocava de peus a terra, John Boyne

No cal dir que la literatura infantil no és una cosa de segona categoria, simple, tan sols perquè els infants passin una estona agradable; a través del conte també es pot volar lluny, si la història ho permet, i s'hi poden plantejar qüestions que conviden a la reflexió. De la mateixa manera que ningú no dubta que la literatura en general, sobretot l'adulta, és un canal de comunicació importantíssim que transmet als lectors una sèrie de missatges, la infantil, tot i la seva apa-

rença innocent, senzilla –per l'existència de la imatge i pels textos, sovint breus i entenedors–, no es queda enrere. En cada pàgina hi ha un punt de vista darrere del qual el petit lector interpreta, i potser incorpora, una visió del món específica. Per tant, la literatura infantil tampoc no es queda enrere quan parla de la diferència i, més concretament, de l'homosexualitat, temes força controvertits que intentaré tractar amb prou profunditat i molta cura al llarg d'aquest article.

Si fem memòria, ràpidament trobarem en la literatura infantil alguna història que expliqui el fet de ser diferent en un sentit genèric; només cal llegir ***L'aneguet lleig***. Tot i que en el desenllaç amb moral, després de meravellar-se de la bellesa dels cignes, l'aneguet descobreix que n'és un, i també preciós, en aquest conte de fades s'hi mostra el rebuig, perquè la diferència

dins un món uniforme sol anar acompanyada del rebuig dels qui no et veuen com un igual. Des d'un altre punt de vista –aquí no hi ha hostilitat–, a ***Neda-que-neda*** l'artista Leo Lionni també il·lustra la diferència: les pàgines de pinzellades acolorides relaten la història d'un peixet negre que viu en una comunitat de peixets vermells. En aquest cas, el peixet d'un altre color és el més ràpid, el més valent i el més espavilat, qualitats que ajudaran a salvar la comunitat. De fet, per sobreviure als ferotges del fons marí, apliquen el lema de «la unió fa la força», creant una forma de peix gros a base de peixets vermells agrupats; el protagonista, el negre, farà d'ull. Prenc, doncs, com a punt de partida l'aneguet que es converteix en cigne i el peix coratjós per reflexionar sobre la diferència en els contes per a infants.

Els nois també ploren

Malgrat l'evolució evident cap a l'acceptació de la diversitat en la nostra societat, encara hi ha molt camí per fer. Es pot ser diferent de moltes maneres: allunyant-se, per exemple, del que dicta la tradició pel que fa als rols de gènere; no és una via fàcil, sens dubte, ja que aquests rols continuen estant molt marcats. En aquest sentit, cal plantejar-se què passa quan es trenquen i s'adopta un comportament «no normatiu».

Aprenem a ser nens o nenes d'una forma força diferenciada. Malauradament, tant l'entorn social com els mitjans de comunicació –no sempre ni en tots els casos– envien missatges de diferenciació de gèneres: no m'agradaria semblar simplista, però, perquè s'entengui sense subtileses, s'intenta inculcar que els nens són físicament forts, no expressen els sentiments o els encanta el futbol, mentre que només les nenes s'apunten a ballet o volen convertir-se en princeses. I hi insisteixo, la frontera cada vegada és més prima, encara que en certs contextos es continuï mantenint la separació.

Ara bé, hi ha clixés que ja s'han superat i que queden lluny, perquè la societat avança, sobretot en aspectes com el que ens ocupa. Per tant, cal anar amb compte a l'hora de reeditar (el 2011) una obra dels anys setanta que en parla; em refereixo a **Julia, la niña que tenia sombra de chico**. La metàfora de l'ombra de nen que acompanya la protagonista permet als autors fer una revisió dels estereotips: Julia no és ni fina, ni dolça, ni presumida, la qual cosa li

retreuen els seus pares anomenant-la «chico maleducado». Potser fa quaranta anys sí, però actualment ja no és font de conflicte que a una nena no li agradi pentinar-se, per exemple, o que no tingui «buenos modales». Fins i tot el to amb què està escrita la història, com un pamflet propagandístic, resulta obsolet. De tota manera, cap al final de la història la protagonista coneix un nen que li diuen que plora com una nena: «La gente dice que las niñas deben actuar como las niñas, y los niños, como los niños», comentari que no causa estranyesa, avui.

Si d'una banda s'han fet passos importants quant al paper de la dona dins la societat –no hem d'abaixar la guàrdia, però–, de l'altra els homes continuen atrapats en els estereotips d'una masculinitat que gairebé no canvia. A més, erròniament es pensa que la biologia hi té a veure, quan en realitat tan sols es tracta d'un efecte cultural. Un exemple de revisió dels estereotips masculins el trobaríem a **Oliver Button es una nena**, tot i que en aquest cas també cal tenir en compte que l'obra data dels anys vuitanta. Segur que a Oliver Button ara no el titllarien de «nena» al pati de l'escola per aturar-se a olorar una flor, disfressar-se, dibuixar o ballar; almenys en la majoria d'entorns. En una línia propera, aquí protagonitzat per un gos i en clau d'humor, no voldria deixar de citar **El meu gosset vol fer ballet**. «El meu gos no és com els altres gossos», comença el relat. I, efectivament, no ho és, perquè es deleix per posar-se un tutú i demostrar els seus dots artístics dalt d'un escenari. Resulta quasi impossible no

sentir empatia per aquest personatge tan carismàtic. Al final, superades les dificultats («Els gossos no ballen!», diu el pare), aconsegueix els seus propòsits. D'altra banda, la humanització de l'animal –recurs habitual en la literatura infantil– i l'aire indiscutiblement àgil i fresc del conte segurament aplanen el camí de l'infant per a l'acostament i la comprensió dels rols posats en qüestió.

Més punyent, pels tocs de realisme, pot semblar als lectors **El nen perfecte** –publicat per un servidor–, el qual ha posat el dit a la ferida d'uns quants adults. A ulls de tothom, el Daniel és el nen perfecte, ja que segueix tots i cadascun dels convencionalismes, però de nit, mentre els pares dormen, es transvesteix. En aquest llibre parlo del fet de prendre un altre camí que s'allunya del que l'entorn social espera. I parlo, concretament, de l'autoreconeixement de l'homosexualitat, un procés inicialment íntim i privat; per això el protagonista es posa el vestit de la seva mare d'amagat, com un acte simbòlic que va més enllà de la simple disfressa. Malgrat que ell no n'és plenament conscient, del sentit d'aquest secret, sap que allò que passa a la nit resulta significatiu. També resulta significatiu el vestit nou del Jacob (**Jacob's New Dress**). Així com el nen perfecte, tot i que es transvesteix, no té cap conflicte amb el gènere que li ha tocat en néixer (el masculí), en aquest relat es tracta, amb molta cura i coneixement, la transsexualitat. «l'Il be the princess (Seré la princesa)», diu el Jacob. En qualsevol cas, no podem saber del cert

Il·lustració de Bernat Cormand. *El nen perfecte*. Sd

Il·lustració de Leo Lionni. *Neda-que-neda*. Kalandraka

si els nens i les nenes que tenen comportaments «no normatius» quant als rols de gènere acabaran sent homosexuals, heterossexuals, bisexuals o transsexuals. Ara bé, sí que cal que canviï la mirada dels altres davant d'aquest tipus de conductes, lliure de prejudicis, ja que no hi ha una sola manera de ser nen o de ser nena, sinó una infinitat.

Altres relacions, altres models de família

De la mateixa manera, les persones difícilment es desprenen del pes de la tradició pel que fa als tipus de relacions i els models de família. Si pensàvem que els prínceps només podien casar-se amb les princeses, o les princeses amb els prínceps, estàvem molt equivocats: **Rei i rei** n'és un exemple. En aquest àlbum ple de color i amb un munt de detalls, ha arribat l'hora que el príncep es casi i així esdevingui el rei del reialme. Després de rebre la visita de princeses d'aquí i d'allà, s'enamora del germà d'una d'elles, fins que acaben celebrant l'enllaç: «Va ser un casament molt especial. La vella reina sanglotava d'emoció. Des d'aquell dia, els prínceps viuen junts, com a rei i rei.». I que Disney en prengui nota. Sense abandonar el món monàrquic, en el conte titulat **La princesa Li** la protagonista viu enamorada de la Beatriz, però la seva història d'amor es veu interrompuda quan el rei Wan Tan la vol casar amb un jove de la cort. Ens trobem, doncs, davant de dos relats per a infants protagonitzats per persones obertament homosexuals, un aspec-

te prou rellevant: hem de tenir en compte que anys enrere, ni pocs ni molts, només es podia pensar en una relació afectivosexual entre un home i una dona. Actualment, les coses han canviat –no a tot arreu– i se sap què és l'homosexualitat i en certs àmbits s'accepta, o almenys es tolera. Tot i els avenços en la nostra societat, però, encara hi ha moltes pors per la ignorància i el desconeixement.

D'altra banda, no cal dir que no només hi ha un model vàlid de família. És important que s'aprengui, des de casa i l'escola, que n'hi ha de molts tipus: tant el nucli més reduït, format per un adult que cuida un nen o una nena, com les parelles que no han passat pel registre o els matrimonis, amb un fill o uns quants, civils o religiosos, heterossexuals o homosexuals. Tothom mereix ser acceptat i respectat. Això no passa a **L'Aïtor té dues mares**, en què es descriu, amb encert i ull crític, la realitat de dues mares lesbianes i el seu fill en un poble a prop de Girona: encara que el protagonista visqui en un entorn familiar ple d'amor i afecte, a fora s'ha d'enfrontar amb actituds veïnals hostils. Molt diferent, sens dubte, és la realitat de dos pingüins mascles al zoo de Nova York. Es coneixen casos d'homosexualitat en el regne animal –igualment polèmica–, molt especialment entre els pingüins. Els d'**Amb en Tango som tres**, gràcies a la bona voluntat del guarda, poden incubar un ou que ha estat abandonat i així formar una família. Basat en una història real, es tracta d'un relat que, com els que hem analitzat fins ara, també convida a la reflexió i segu-

rament fa el camí més fàcil cap a una educació basada en la tolerància.

Metafòricament parlant

Resulta molt difícil saber quin és el registre adequat perquè els infants captin el missatge de la diferència; hi ha molts factors en joc. De fet, quan un àlbum il·lustrat planteja aquesta qüestió des del realisme, amb pocs filtres, de vegades es parla d'obres (també) per a adults. Però no entraré en aquest debat, perquè seria ficar-se on no toca. El que sí que puc dir és que **Monstruo rosa** queda a l'altra banda, ja que il·lustra la diferència des de la fantasia. Si volem utilitzar la metàfora per explicar-la, un monstre de color rosa (des de quan els monstres són roses?), enmig d'una comunitat d'animals idèntics i blancs, segur que capta la mirada dels petits. Hi ha picades d'ull, com l'arc iris de la coberta o l'ús del rosa per al protagonista, elements que per tradició relacionem amb el col·lectiu LGTB, però això els infants no ho saben. Al capdavant, es tracta de disposar d'un material que no sols diverteix, sinó que també dóna peu a pensar. El mateix succeeix amb **El noi que no tocava de peus a terra** –tot i anar dirigit a lectors preadolescents, em prenc la llicència de citar-lo pel sentit que té. Des que neix, Barnaby Brocket flota, motiu pel qual la seva família decideix abandonar-lo deixant-lo volar lluny. Curiosament, l'acull una parella de dones lesbianes que viatgen en un globus aerostàtic: una picada d'ull,

Il·lustració d'Anna Kemp. *El meu gosset vol fer ballet*. Blume

Il·lustració de Tomie De Paola. *Oliver Button es una nena*. Everest

també; sense oblidar que a John Boyne, l'autor de la novel·la, se li coneix la sensibilitat per la realitat homosexual.

Sigui com sigui, tant des del realisme com des de la fantasia es poden encarar aquestes qüestions tan controvertides. A casa nostra, les persones que ara tenen una cinquantena d'anys han crescut en un món homòfob, on es creia que l'homosexualitat era una desviació, una cosa negativa i dolenta. S'han fet passos de gegant, si més no aquí, però no podem oblidar les polítiques conservadores i discriminatòries d'alguns països no tan llunyans. Es tracta d'afavorir, doncs, que els infants creixin en un entorn basat en l'acceptació, la tolerància i el respecte, i en aquest sentit el llibre infantil pot resultar una eina útil.

Quedem-nos, per acabar, amb una imatge: el peix gros format per la unió de peixets vermells. El que és diferent, el negre, hi té un paper, en la construcció de la figura –fa d'ull–, perquè en la societat també hi ha un lloc per a les minories.

Bibliografia

Bettelheim, Bruno. *Psicoanàlisis de los cuentos de hadas*. Trad. Silvia Furió. Barcelona: Crítica, 2009.

Fernández, Josep-Anton (ed.). *El gai saber*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2009.

Lomas, Carlos (ed.). *Los chicos también lloran*. Barcelona: Paidós, 2004.

López Sánchez, Félix. *Homosexualitat i família*. Barcelona: Graó, 2006.

Il·lustració de Linda De Haan.
Rei i rei. Serres

Libres infantils

Amavisca, Luis. *La princesa Li*. Il·lustr. Elena Rendeiro. Madrid: NubeOcho, Egales, 2012.

Andersen, Hans Christian. *Les millors rondalles de Hans Christian Andersen*. Il·lustr. Jordi Vila Delclòs. Trad. Albert Jané. Barcelona: Combel, 2007.

Boyne, John. *El noi que no tocava de peus a terra*. Trad. David Nel·lo. Barcelona: Fanbooks, 2013.

Bruel, Christian; Galland, Anne. *Julia, la nina que tenia sombra de chico*. Il·lustr. Anne Bozellec. Trad. Antonio Ventura. Madrid: El Jinete Azul, 2011.

Cormand, Bernat. *El nen perfecte*. Barcelona: Sd, 2013.

De Dios, Olga. *Monstruo rosa*. Saragossa: Apila, 2014.

De Haan, Linda; Nijland, Stern. *Rei i rei*. Barcelona: Serres, 2004.

De Paola, Tomie. *Oliver Button es una nena*. León: Everest, 2007.

Hoffman, Sarah & Ian. *Jacob's New Dress*. Il·lustr. Chris Case. Chicago: Albert Whitman & Company, 2014.

Kemp, Anna. *El meu gosset vol fer ballet*. Il·lustr. Sara Ogilvie. Trad. Lluïsa Moreno. Barcelona: Blume, 2012.

Lionni, Leo. *Neda-que-neda*. Trad. Ignasi Centelles. Pontevedra: Kalandraka, 2007.

Mendieta, María José. *L'Aitor té dues mares*. Il·lustr. Mabel Piérola. Trad. Agnès Bergua. Barcelona: Bellaterra, 2006.

Richardson, Justin; Parnell, Peter. *Amb en Tango som tres*. Il·lustr. Henry Cole. Trad. Francesc Strino. Barcelona: RBA, 2006.

Els classificats de Faristol

A càrrec de diversos col·laboradors

Es busca corrector

capaç de deixar els llibres infantils immaculats i sense ni una sola falta d'ortografia.

(o editor capaç de pagar prou bé els seus correctors perquè facin bé la seva feina)

Compro

brúixola

per a **reconducció d'IVA cultural** que ha perdut el

Musa de veu vellutada

INSUFLA INSPIRACIÓ
a preus raonables.

Hores convingudes

nord.

Us convidem a enviar anuncis per paraules al CLIJCAT (clijcat@clijcat.cat)